

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА «ФЕЛЬДМАН ПРОТИ УКРАЇНИ» (№2)
CASE OF FELDMAN v. UKRAINE (no. 2)

(Заява № 42921/09)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

12 СІЧНЯ 2012

ОСТАТОЧНЕ

12/04/2012

Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Фельдман проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (*Dean Spielmann*), Голова,
Елізабет Фура (*Elisabet Fura*),
Карел Юнгвірт (*Karel Jungwiert*),
Боштьян М. Зупанчіч (*Bostjan M. Zupancic*),
Марк Віллігер (*Mark Villiger*),
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*), судді,
Михайло Буроменський (*Mykhaylo Buromenskiy*), суддя ad hoc,
а також Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 6 грудня 2011 року
постановляє таке рішення, що було ухвалене в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 76556/01), яку подав до Суду проти України 14 листопада 2000 року громадянин України пан Борис Мордухович Фельдман (далі — заявник) на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

2. Заявника представляв пан В. М. Агеєв, юрист, що практикує у м. Києві. Уряд України (далі — Уряд) представляла його Уповноважений — пані В. Лутковська з Міністерства юстиції України.

3. 11 серпня 2009 року було вирішено відокремити скарги заявника щодо відмов у наданні дозволів на побачення з родичами та рабином та у наданні дозволу на відвідання похорону його батька, які мали місце під час його попереднього ув'язнення, та зареєструвати їх як окрему заяву.

4. 8 лютого 2010 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити про заяву Уряд. Було також вирішено розглянути одночасно питання щодо прийнятності та суті заяви (пункт 1 статті 29 Конвенції). Пані Г. Юдківська, суддя, обрана від України, не могла брати участь у розгляді справи (правило 28 Регламенту Суду). Голова палати вирішив призначити в якості судді ad hoc пана Михайла Буроменського (підпункт «b» пункту 1 правила 29).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1958 році та проживає у м. Дніпропетровську.

6. Заявник був віце-президентом, засновником та власником контрольного пакету акцій банку «Слов'янський» (далі — Банк). 2 лютого 2000 року податкова міліція порушила кримінальну справу за обвинуваченням керівництва Банку в ухиленні від сплати податків, а 10 березня 2000 року Державна податкова адміністрація порушила іншу кримінальну справу за обвинуваченням керівництва Банку у зловживанні службовим становищем (див. докладніше рішення у справі «Фельдман проти України» (Feldman v. Ukraine), заяви №№ 76556/01 та 38779/04, від 8 квітня 2010 року).

7. 13 березня 2000 року заявника було затримано та з цієї дати він тримався під вартою як підозрюваний до його засудження Артемівським районним судом м. Луганська 19 квітня 2002 року.

8. 4 травня 2000 року заявник подав слідчому клопотання з проханням дозволити йому побачення з рабином Дніпропетровської області. Того ж дня рабин також подав клопотання з проханням дозволити йому побачення із заявником для проведення духовної бесіди.

9. 6 травня 2000 року слідчий відмовив у задоволенні цих клопотань на тій підставі, що зустріч заявника та рабина може перешкодити встановленню істини у справі.

10. 19 травня 2000 року заявник подав слідчому клопотання з проханням дозволити йому побачення з дружиною та сестрою. Того ж дня у задоволенні клопотання було відмовлено на тій підставі, що таке побачення може перешкодити встановленню істини у справі.

11. 7 та 11 серпня 2000 року сестра заявника подала клопотання з проханням дозволити їй побачення із заявником. Листом від 15 серпня 2000 року у задоволенні цих клопотань було відмовлено на тій підставі, що слідство ще тривало і побачення могло перешкодити встановленню істини у справі.

12. 9 серпня 2000 року захисник заявника подав слідчому клопотання з проханням етапувати заявника у м. Дніпропетровськ, щоб він міг взяти участь у похороні свого батька. 11 серпня 2000 року слідчий відмовив у задоволенні клопотання на тій підставі, що національне законодавство не передбачає супроводження підозрюваних для таких цілей.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

13. Відповідно до частини 1 статті 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року дозвіл на побачення з родичами або іншими особами може бути наданий взятим під варту особам адміністрацією місця попереднього ув'язнення (як правило, один раз на місяць, тривалістю від однієї до двох годин) лише з письмового дозволу слідчого або суду, в провадженні яких перебуває справа.

14. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року передбачають таке:

Стаття 162

Побачення з заарештованим

«Побачення родичів або інших осіб з заарештованим може дозволити особа або орган, які провадять справу. Тривалість побачення встановлюється від однієї до двох годин. Побачення може бути дозволено, як правило, не більше одного разу на місяць».

15. У своїх зауваженнях Уряд також посилався на Правила поведінки в слідчих ізоляторах осіб, узятих під варту, і засуджених, затверджені 20 вересня 2000 року.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

16. Заявник скаржився на відмову національних органів надати йому дозвіл на побачення з родичами під час його попереднього ув'язнення, а також на те, що йому не було дозволено відвідати похорон свого батька. Він посилався на статтю 3 Конвенції.

17. У своїх попередніх рішеннях Суд уже визнавав, що подібні обмеження не досягають мінімального рівня жорстокості, щоб охоплюватися дією статті 3 Конвенції (див., *mutatismutandis*, ухвалу щодо прийнятності у справі «Санніно проти Італії» (*Sannino v. Italy*), заява № 72639/01, від 3 травня 2005 року, та рішення у справі «Лінд проти Росії» (*Lind v. Russia*), заява № 25664/05, п. 88, від 6 грудня 2007 року). У великій кількості справ Суд розглядав скарги щодо відмови у задоволенні клопотання затриманого про дозвіл на побачення з родичем або відвідання похорону родича за статтею 8 Конвенції (див. відповідно рішення у справі «Шалімов проти України» (*Shalimov v. Ukraine*), заява № 20808/02, п. 83, від 4 березня 2010 року, та «Плоський проти Польщі» (*Ploski v. Poland*), заява № 26761/95, пп. 26–39, від 12 листопада 2002 року). Відповідно скарги заявника мають розглядатися за статтею 8 Конвенції, яка передбачає:

«1. Кожен має право на повагу до свого ... сімейного життя...

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

A. Прийнятність

18. Суд зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Відмова у задоволенні клопотання про побачення з родиною

19. У встановлений строк заявник не надав зауважень щодо цього питання.

20. Уряд визнав, що мало місце втручання у сімейне життя заявника. Проте, Уряд вважав, що таке втручання було виправданим. Уряд стверджував, що питання надання дозволу на побачення регулювалося національним законодавством, а саме — статтею 162 Кримінально-процесуального кодексу України. Відмова у наданні дозволу на такі побачення на стадії досудового слідства була в інтересах національної та громадської безпеки та була необхідною у демократичному суспільстві.

а. Чи мало місце втручання

21. Суд вважає, і це не заперечується сторонами, що мало місце «втручання органу державної влади» у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції у право заявника на сімейне життя, гарантоване пунктом 1 статті 8 Конвенції.

б. Чи було втручання виправданим

22. При цьому постає кардинальне питання щодо того, чи було вищезазначене втручання виправданим відповідно до пункту 2 статті 8 Конвенції. Зокрема, аби не суперечити статті 8 Конвенції, втручання повинно здійснюватися «згідно із законом», переслідувати легітимну мету та бути необхідним у демократичному суспільстві для досягнення цієї мети (див. рішення у справі «Сільвер та інші проти Сполученого Королівства» (*Silver and Others v. the United Kingdom*), від 25 березня 1993 року, Series A № 61, п. 84, та рішення у справі «Петра проти Румунії» (*Petra v. Romania*), від 23 вересня 1998 року, *Reports* 1998-VII, п. 36).

23. Спочатку Суд повинен встановити, чи здійснювалося втручання «згідно із законом». Цей вираз, по-перше, вимагає, щоб оскаржуваний захід мав певне підґрунтя у національному законодавстві; він також стосується якості закону, про який йдеться, вимагаючи, щоб він був доступний для зацікавленої особи, яка, окрім того, повинна мати можливість передбачити наслідки його дії щодо себе, та відповідав принципів верховенства права (див. рішення у справах «Круслен про-

ти Франції» (Kruslin v. France) від 24 квітня 1990 року, Series A № 176-A, п. 27, та «Ювіг проти Франції» (Huvig v. France), Series A № 176-B, п. 26).

24. Стверджуючи, що ці умови були дотримані, Уряд у своїх письмових зауваженнях посилався на положення статті 162 Кримінально-процесуального кодексу України та на частину 1 статті 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року, в яких передбачається, що під час попереднього ув'язнення особі, яка тримається під вартою, може бути дозволено побачення з родичами. Уряд також посилався на Правила поведінки в слідчих ізоляторах осіб, узятих під варту, і засуджених, затверджені 20 вересня 2000 року.

25. По-перше, Суд зазначає, що скарга заявника стосується подій, які відбулися у травні — серпні 2000 року, тобто до того, як були затверджені Правила від 20 вересня 2000 року. Отже, Суд вважає, що ці правила не мають відношення до цієї заяви.

26. Суд також зазначає, що стаття 162 Кримінально-процесуального кодексу України та частина 1 статті 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року передбачають, що під час попереднього ув'язнення дозвіл на побачення з родичами може бути наданий слідчим або суддею, але ці положення не зазначають з достатньою чіткістю межі та спосіб здійснення дискреційних повноважень, наданих органам державної влади щодо обмеження спілкування осіб, що тримаються під вартою, з їхніми сім'ями. Так, вищезазначені положення не вимагають від цих органів наведення будь-якого обґрунтування їхнім дискреційним рішенням та навіть ухвалення будь-яких формальних рішень, які можна було б оскаржити, а отже вони не містять будь-яких гарантій проти свавілля та зловживань. У справі заявника слідчий просто зауважив, що побачення, щодо яких були подані клопотання, можуть перешкодити встановленню істини у справі.

27. Суд вважає, що за цих обставин не можна говорити про те, що втручання у право заявника на повагу до його сімейного життя здійснювалося «згідно із законом», як того вимагає пункт 2 статті 8 Конвенції (див. згадане вище рішення у справі «Шалімов проти України» (Shalimov v. Ukraine), пп. 88 та 89).

28. З огляду на вищезазначене, Суд не вважає за необхідне розглядати питання, чи було втручання у цій справі необхідним у демократичному суспільстві задля досягнення однієї із легітимних цілей у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції.

29. Отже, у цьому відношенні мало місце порушення статті 8 Конвенції.

2. Відмова у наданні заявникові дозволу взяти участь у похороні його батька

30. У встановлений строк заявник не надав зауважень щодо цього питання.

31. Уряд зазначив, що слідчий відмовив у задоволенні клопотання заявника щодо етапування його до м. Дніпропетровська для взяття участі у похороні його батька, оскільки національне законодавство не передбачало супроводження підозрюваних для таких цілей. Уряд дійшов висновку, що згідно з національним законодавством національні органи не могли забезпечити заявникові можливість відвідати похорон його батька.

а. Чи мало місце втручання

32. Що стосується цієї скарги, Уряд не висловив своєї позиції щодо питання, чи мало місце «втручання органу державної влади» у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції у право заявника на повагу до його сімейного життя, гарантоване пунктом 1 статті 8 Конвенції. Суд уже констатував, що відмова у задоволенні клопотання особи, яка тримається під вартою, на взяття участі у похороні родича становила втручання у право на повагу до сімейного життя (див. рішення у справі «Шемкампер проти Франції» (*Schemkammer v. France*), заява № 75833/01, п. 31, від 18 жовтня 2005 року; вищезазначені ухвали щодо прийнятності у справі «Санніно проти Італії» (*Sannino v. Italy*) та у справі «Плоський проти Польщі» (*Ploski v. Poland*), п. 32). У цій справі Суд не вбачає підстав відступати від своєї практики. Відповідно відмова в забезпеченні етапування заявника для того, щоб він відвідав похорон свого батька, становила втручання у право заявника за статтею 8 Конвенції.

б. Чи було втручання виправданим

33. Суд повторює, що будь-яке втручання у право особи на повагу до її приватного та сімейного життя становитиме порушення статті 8 Конвенції, якщо воно не здійснювалося «згідно із законом», не переслідувало легітимну ціль або цілі згідно з пунктом 2 та було «необхідним у демократичному суспільстві» у тому сенсі, що воно було пропорційним цілям, які мали бути досягнуті (див., серед інших джерел, рішення у справі «Ельсхольц проти Німеччини» (*Elsholz v. Germany*) [ВП], заява № 25735/94, п. 45, ECHR 2000-VIII).

34. Згідно з практикою Суду, стаття 8 Конвенції не гарантує особі, яка тримається під вартою, безумовне право на отримання дозволу відвідати похорон родича. У той же час Суд наголошує на тому, що навіть якщо природа становища особи, яка тримається під вартою, передбачає застосування різноманітних обмежень прав і свобод, кожне з таких обмежень, тим не менш, повинно бути виправдане як необхідне у демократичному суспільстві (див. вище рішення у справі «Лінд проти Росії» (*Lind v. Russia*), п. 94). Держава може відмовити особі у праві

взяти участь у похороні її батьків тільки якщо для цього існують вагомі підстави та якщо неможливо знайти альтернативне рішення (див. вище рішення у справі «Плоський проти Польщі» (*Ploski v. Poland*), п. 37).

35. У цій справі особисте становище заявника взагалі не оцінювалося національними органами, і він був позбавлений права взяти участь у похороні свого батька тільки на тій підставі, що національне законодавство не передбачало такої можливості. На думку Суду, така не обмежена будь-якими умовами відмова заявникові у тимчасовому звільненні за сімейними обставинами та відсутність буд-якого іншого рішення, яке б надало йому змогу відвідати похорон його батька, не відповідає обов'язку держави оцінити кожне окреме клопотання по суті та довести, що обмеження права особи на відвідання похорону родича було «необхідним у демократичному суспільстві».

36. У світлі вищезазначеного Суд доходить висновку, що у цьому відношенні також мало місце порушення статті 8 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 9 КОНВЕНЦІЇ

37. Заявник скаржився на те, що під час попереднього ув'язнення йому не було дозволено побачення з рабином. Він посилався на статтю 3 Конвенції, але Суд вважає, що ця скарга повинна розглядатися в межах статті 9 Конвенції, яка передбачає:

«1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.

2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

38. Сторони не надали зауважень щодо прийнятності цієї скарги. Зокрема, Уряд не надав будь-яких зауважень щодо дотримання шестимісячного строку. У цьому відношенні Суд повторює, що правило шестимісячного строку, відображаючи бажання Договірних Сторін запобігти тому, щоб зі спливом не обмеженого нічим часу під сумнів ставилися прийняті у минулому рішення, слугує інтересам не тільки Уряду держави-відповідача, але й інтересам юридичної визначеності, яка є цінністю сама по собі. Воно окреслює кінцеві строки нагляду, що здійснюється конвенційними органами та вказує особам і державним органам про строк, зі спливом якого такий нагляд вже більше не є можливим. Таким чином, у Суду немає підстав не застосовувати правило шестимісячного строку виключно внаслідок того,

що Уряд не надав попередніх заперечень за цим правилом (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Уокер проти Сполученого Королівства» (Walker v. theUnitedKingdom), заява № 34979/97, ECHR 2000-I).

39. Суд зауважує, що у початкових поданнях точна дата оскаржуваної відмови щодо надання дозволу на побачення заявника з рабином зазначена не була. З наявних на цьому етапі провадження документів вбачається, що дата оскаржуваної відмови слідчого — 6 травня 2000 року. Заявник не стверджував про інші випадки втручання у його релігійні переконання.

40. Суд зазначає, що обмеження побачень або з родичами, або з іншими особами регулюються тими ж законодавчими положеннями, що, як встановив вище Суд, не вимагають від відповідних органів ухвалення будь-яких офіційних рішень, які могли б бути оскаржені (див. вище пункт 26). Суд повторює, що коли заявник не має доступу до будь-якого ефективного засобу юридичного захисту, шестимісячний строк відраховується з дати вчинення дій або заходів, які оскаржуються, або з дати, коли стає відомо про таку дію чи її наслідки для заявника, або про завдану нею заявникові шкоду (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Денніс та інші проти Сполученого Королівства» (DennisandOthers v. theUnitedKingdom), заява № 76573/01, від 2 липня 2002 року). Оскаржувана відмова мала місце 6 травня 2000 року, і твердження щодо несвоєчасного повідомлення заявника про неї відсутні. Заяву було подано заявником 14 листопада 2000 року, а ця конкретна скарга була вперше зазначена у листі від 16 грудня 2000 року, а отже її було подано після спливу строку та, відповідно, вона повинна бути відхилена згідно з пунктами 1 та 4 статті 35 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

41. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

42. У встановлений строк заявник не заявив вимоги щодо справедливої сатисфакції. Відповідно, Суд вважає, що немає підстав присуджувати йому будь-яку суму у цьому відношенні.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Оголошує скарги заявника за статтею 8 Конвенції прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. Постановляє, що в цій справі мало місце порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з відмовою у наданні дозволу на побачення з родичами.

3. Постановляє, що в цій справі мало місце порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з відмовою у наданні заявникові дозволу на відвідання похорону його батька.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 12 січня 2012 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Дін ШПІЛЬМАНН
(*Dean Spielmann*)
Голова